

УДК 32:271.2(497.11)(470+571)(091)

DOI: <https://doi.org/10.22182/pr.6022019.1>

Прегледни рад

Љупка Ж. Катана

Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

УТИЦАЈ ПРАВОСЛАВЉА НА ДРЖАВНУ ПОЛИТИКУ: ПРИМЕР СРБИЈЕ НЕМАЊИЋА И РУСИЈЕ РОМАНОВИХ

Сажетак

Предмет рада јесте анализа утицаја који је имала религија на владаре током, српске средњовековне историје, првенствено, и руске предреволюционарне, а кроз сагледавање домена православне хришћанске религије на правац њихове владавине. Сви владари, кроз историју, од како је света и века, настојали су чинити политичке потезе које су ипак – у њихову корист. Ретки изузетни појединци, сагледавали су као примарне циљеве, општу добробит народа који воде, односно чији су владари. Циљ рада је објаснити смисао појединих поступака владара које су чинили за време владавине. Методе које се користе у овом раду су упоредно-историјска, као и херменеутичка метода, присутна у свакој интерпретацији теолошко-религијских истраживања, у сфери друштвених наука.

Кључне речи: Религија, владари, владавина, политичко вођство, православље, Немањићи, Романови, народи.

1. УВОД

Одувек је религија представљала битну сферу утицаја на свест појединаца, колектива, народа. Уверења, стечена порукама добијаним из религијског-спознајног, емпиријом историје, априорног (нарочито када је у питању религија), имала је директно вођство над правцем животних опредељења владара и владавине, усмеравањем још за време њиховог одрастања. Хришћанство почиње, по Новом Завету, од рођења Исуса Христа. Међу Словенима у које и ми спадамо хришћанско учење утврдили су Свети Кирило и Методије (рођена браћа, Грци који су живели у суседству Словена и потом саставили словенску азбуку од 38 слова). Они су превели најзначајније црквене књиге са грчког језика на словенски.¹ Да ли су се и у којој мери, владари користили постулатима православне хришћанске (али и других религија) или су настојали свесно (или несвесно) да избегавају, односно оповргавају религију сопствене државе, односно народа једног поднебља на којем су рођени и којим владају? Какав је заиста био утицај православне религије на политичко вођење и колико је религија утицала на државне предводнике и на њихове политичке потезе, бавићемо се кроз краћи осврт на примеру Русије и на примеру Немањића.

Истраживања нас воде до констатације да се на Светом Писму може изградити праведнија политика света. Међутим, како човек “има слободу да верује у све и свашта, сви видови његовог веровања и уверења немају а приори верски предзнак”...., тачније, “не укључује постојање предуслова” који се морају стриктно испунити да би се идентификовали као верски². У раду ће бити описан позитивистички смисао и утицај али и персуазија православне хришћанске религије описана кроз кратке примере појединих српских владара. С тим у вези, владика Николај Велимировић пише да, када год се Црква одцепила од државе, настало је болесно стање једне или друге. “Раздељена Црква и држава- то значи служење двома разним господарима.”³

1 М. Каплан, *Византија*, Београд, 2008, 204–205; П. Коматина, *Црквена политика Византије од краја иконоборства до смрти цара Василија I*, Београд, 2014, стр. 183–196, 334–344.

2 Г. Живковић, *Црква и криза политичке заједнице*, Центар за хришћанске студије Верско-добротворно старатељство, Београд, 2006, стр. 23.

3 Свети владика Николај Велимировић, *Православље и политика*, Хришћанска мисао, Београд, 2003, стр. 35.

2. О РЕЛИГИЈИ

Када кроз историју посматрамо настанак цивилизација можемо запазити да су на њихово стварање највећи утицај имале управо религије света. Вера у Озириса, пише Велимировић, довела је до стварања цивилизације Египта. Зевсова религија и религија осталих грчких богова доводи до стварања грчке а добрим делом и римске цивилизације. Браманска религија – до индијске, а будистичка – која је проповедала благост и самилост – на настанак будистичке. Тако је и ислам творац исламске, а хришћанство – цивилизација Европе, Америке и других земаља. Све најлепше грађевине света (и на средиштима ових цивилизација) настале су под религиозном инспирацијом. Највећи изазов ширењу хришћанства била је Римска империја, док и сама није християнизована током IV века. Нова вера је у великој мери утицала на политичку организацију и идеологију Римског царства и његовог источног дела које називамо Византијским, одлучујуће доприневши уобличавању идеје о цару као Божјем изабранику и представнику и оличењу Бога на Земљи, коме је самим тим припадала и апсолутна власт (*автократија* = „самодржавље“), али и улога свемоћног заштитника цркве и верног народа.⁴ Управо су римски мисионари наредних векова донели нову веру варварским народима са подручја данашње Француске, Немачке и Британије, али и Источне Европе, а са њом и хришћанско поимање владавине и положаја краљева и царева.⁵ Тако је током векова хришћанство обликовало европску цивилизацију, у напорном процесу припитомљавања средњовековног варварства. У Европи 18. и 19. века водећа је делатност била политика, а политичари су били најзначајнији људи у друштву. На послетку су настали ратови и револуције. Односи међу људима били су “основна школа Хришћанства”, а међунационални односи би требало да се устале као својеврсни “хришћански универзитет”.⁶ Тако, више нико не говори о Цркви и држави као о две институције или идеје.⁷ Етнолози би рекли да свака реална власт, постаје

4 Г. Острогорски, *Историја Византије*, Београд, 1959, 48–70; М. Каплан, *Византија*, Београд, 2008, стр. 21–24, 113–117, 196–206; Ж. Дагрон, *Цар и првосвештеник*, Београд, 2001, *passim*.

5 Џ. Линч, *Историја средњовековне цркве*, Београд, 1999, стр. 186–197.

6 Свети Николај Охридски и Жички, *О Европи*, Петровград, Зрењанин, 2003, стр. 231.

7 Ж. Дагрон, *Цар и првосвештеник*, Клио, 2001, стр. 5.

таква једино уколико се сакрализује... А лако је закорачити од сакралности до духовне власти.⁸

2.1. Пример Србије Немањића

Утицај религије (православне) на владаре у нашој историји почиње већ са покрштавањем Срба,⁹ а доживљава свој врхунац за време династије Немањића. Династија која је преко два века владала Србијом и за чије време је српска држава постала краљевина и царевина, архиепископија и патријаршија, најбољи је пример утицаја религије, свести и савести на владавину појединца, у датом случају једне династије.

Њен оснивач и утемељитељ Стефан Немања прави је пример како религија позитивно утиче на владавину појединца и то доноси добробит не њему, него држави. Немања је неоспоран пример доброг, мудрог и одлучног владара, каквог дуго времена потом српски народ није имао. Народ га је волео и следио. Имао је особине предводника који на духовни али и поучни начин води свој (српски) народ. Наиме, како његови хагиографи сведоче, он је изазвао завист браће што је довело до борби међу њима, пошто се одлучио да у „свом делу отачаства“ подигне манастире. У питању су били манастир Св. Богородице и Св. Николе у данашњој Топлици. Ипак, Стефан Немања је након што се устоличио на престолу опростио браћи њихово рђаво деловање. Штавише, он их је укључио у државничко деловање (иако су били побеђени у бици код Пантина, у близини Звечана).¹⁰ Религиозност је

8 Ж. Дагрон писао је о односу Цркве и државе, тврдећи да је држава – посвећена, а Црква чини власт, као и да је појам институције замењен појмом власти... За више видети: *Исто*, стр. 5, 7.

9 Први српски владари за које знамо, пре свега, захваљујући делу Константина Порфирогенита, византијског цара и писца, који је живео у X веку, били су одани православљу. То се види и из натписа на печатњаку кнеза Стројимира, који се данас чува у Историјском музеју Србије, а на коме је изгравиран крст, те је у питању и први траг православља које је утицало на елементе српске државности. Ипак, како из тог периода има мало писаних података, тешко је подробије у складу са нашом темом анализирати тај период, Т. Живковић, *Портрети српских владара (IX–XII век)*, Београд 2006, *passim*.

10 Посебно је то видљиво при борбама из 1184/1185 у рату са Дубровачком републиком, када је мировни уговор са Општином Св. Влаха потврдио не само Немања, него и његов брат Мирослав. Такође браћа су чинила и део „дипломатске делегације“ која је дочекала римско-немачког цара Фридриха Барбаросе у Нишу, *Историја српског народа I*, 1981, ур. С. Ђирковић, 251–274; Стефан Прввенчанин, *Сабрана дела*, прир. Љ. Јухас Георгијевска, Т. Јовановић, Београд, 1999, 20–22; *ИСН*, 208–209 (Ј. Калић); С. Пириватрић, *Манојло I Комнин, „царски сан“ и „самодришци области српског престола“*, ЗРВИ 48 (2011), стр. 89–96, 102–103.

Стефану Немањи помогла и на путу остварења независности и самодржавности. Наиме, у повељи коју је издао манастиру Хиландару 1198., он јасно износи своје државне постулате. У аренги повеље Стефан Немања наводи: „Када у почетку створи Бог небо и земљу и људе на њој, и благослови их и даде им власт над сваком тварју својом, постави једне царевима, друге кнезовима, треће господарима... Бог постави господина ме за великог жупана, названог на светом крштењу Стефана Немању“.¹¹ Дакле, Стефан Немања, признаје да је Бог поставио и византијског цара и угарског краља, али исто тако истиче да је и њега поставио за великог жупана, а не византијски цар како је очекивано, будући да је Србија у то време доживљавана као део Византијско царства. Тиме је он јасно истакао да жели самосталну и независну државу.

Тај пут је наставио и његов син Стефан који је врло промишљено усклађивао своје дипломатско умеће у служби државничких послова са религиозношћу. Наиме, прихватио је круну коју му је папа послао преко легата из Рима 1217. године, што је било заправо додатно утврђивање српске независности,¹² док је његов брат Сава, само две године касније, показао своје дипломатско умеће у Никеји где је издејствовао самосталност Српске цркве. Дакле, можемо рећи да је православни дух утицао на прве Немањиће у изградњи државе, не ометајући државне интересе, напротив. Стефан је примио круну из Рима, али у исто време, довршио је и осликао очеву задужбину Студеницу, у својој држави и саградио Жичу, написао *Житије Св. Симеона*, свог оца Немање и ојачао границе српске државе.¹³

Сава Немањић је читаву своје просветитељску идеју изградио на православљу. Прво као хиландарски монах, а потом као први српски архиепископ. Измирење завађене браће Стефана и Вукана 1207/1208 над Немањиним-Симеоновим моштима, упутства Радославу, тј. опрезност да не наруши односе са синовцем који се за нека догматска питања обраћао Охридском архиепископу Димитрију Хоматину,¹⁴ довели су

11 „Хиландарска оснивачка повеља Светога Симеона и Светога Саве“, Ђ. Трифуновић, В. Бјелогрић, И. Брајовић, *Осам векова Студенице*, ур. епископ жички Стефан, А. Јевтић, Д. Кашић, Београд, 1986, стр. 49–60.

12 Ј. Калић, *Претече Жиче: Крунибена места српских владара*, Европа и Срби. Средњи век, Београд, 2006, стр. 212–216.

13 Н. Радојчић, *Свети Сава и автокефалност српске и бугарске цркве*, Глас СКА 179 (1939), стр. 179–258.

14 Д. Оболенски, *Шест византијских портрета*, Београд, 1991, стр. 148–150.

до јасне црквено-државне политике Србије која се одржала све до пада српске Деспотовине 1459.¹⁵ Сава је био опрезан и на пољу црквено-државне политике.¹⁶ Наиме, *Законоправило* Св. Саве је као црквено-грађански зборник био у употреби у српској средини. Међутим, занимљиво је да Сава није укључио при његовом састављању никакве цезаро-папистичке идеје, за разлику од канониста из Бугарске и Русије, те је на тај начин обезбедио симфоничан однос цркве и државе.¹⁷ Корене тога тј. „добро семе“ за такво деловање, Сава је свакако донео са Свете Горе.

Света Гора је још од IX века била носилац источне православне духовности, али је такође постала и просветни центар овог дела хришћанства. Исходећи из древних православних средишта на Синају (Египат), Јерусалиму и у Цариграду, она је била чврсто духовно упориште Светог Саве, који се управо на том изворишту православља и духовности обликовао у будућег просветитеља Српске државе.¹⁸

Неизоставан је пример светог српског краља, Светог Стефана Владислава I, који, како пише Епископ Давид Перовић, беше “богољубива грана светог корена лозе Немањића”¹⁹, син светог Стефана Првовенчаног. Иако је његова владавина мање позната, оставио је неизбрисив траг, као богоугодан, благоверан и свет, изнад свега, христољубив, попут осталих краљева српске земље²⁰.

Даље разматрање ове теме води нас до приче о краљу Милутину који је један од највећих ктитора манастира и цркава на територији данашње Србије, Македоније, Грчке и Бугарске, за време своје владавине, што је такође пример позитивног утицаја религије на владара и обрнуто. Бринући се за животе свог народа, био је један од омиљених, што такође сведочи о

15 *Историја српског народа II*, 1982, ур. С. Ћирковић, 7–21, стр. 100–143, 303–313.

16 И. Коматина, *Црква и држава у српским земљама од XI до XIII века*, Београд, 2016, стр. 157–192, 247–300.

17 С. Троицки, *Црквено-политичка идеологија Светосавске крмчије*, Глас САН 212 (1953)155–199; М. Петровић, *О Законоправило или Номоканону светог Саве*, Београд, 1990, стр. 77–81.

18 Епископ Атанасије Јефтић, *Свети Сава - принц и просветитељ*, Светигора ,Цетиње, 2007, стр. 6.

19 Д. Перовић, Епископ крушевачки, *Владар по образу и по подобију, Свети Стефан Владислав I*, Богословље 1(2015)05-18, Београд, стр. 6.

20 Архиепископ Данило II у свом делу: *Животи краљева и Архиепископа српских*, описао је приче о краљевима српске историје, који су слављени као богоугодни и свети, где се, између осталих, помиње и Владислав I, као такав .

њеном утицају на политичко вођење.²¹ Ни Милутинов унук Душан, није пуно деловао мимо цркве, тј. православног духа. Иако је означен као „озлоглашени Немањић“ због оцубиства, Душан је ипак покушао да своју савест умири подвизима у рату, али и неизмерним црквеним градитељством. У случају Душана Силног, јасно се види како је религија, па макар и ортопраксија доводила до бољитка у држави, уопштено говорећи.²²

2.2. Пример Русије Романових

Највећа хришћанска православна држава, Русија била је изложена удару идеологије пролетаријата. Таква идеологија била је у сукобу са православном религијом, доводећи до урушавања једне велике цивилизације, односно земље у коју је кнез Владимир увео хришћанство још пре 1030 година. Учинио је то тако што је послао изасланике у разне земље света са наређењем да утврде која је најбоља религија коју би могао да уведе у Русију. „Долазе ми Бугари и Немци и Јевреји и Грци, свако од њих хвали своју веру, а туђу куди“, рекао је својим великашима, који су га посаветовали да пошаље људе да испитају на који начин свако од њих врши Божју службу. Изасланици који су отишли „код Грка“, тј. у тадашње Византијско царство, били су на литургији у цркви Божје Премудрости (Аја Софија) у Цариграду, да би, након повратка, обавестили кнеза Владимира да нису знали за време трајања литургије да ли су „на небу или на земљи”.²³ Тиме су дали својеврстан опис лепоте која прожима човека за време трајања литургије и уверили га да је то најлепша вера која може бити за Русију, што је довело до увођења православног хришћанства у руске земље. Ова вера је у толикој мери утицала на кнеза Владимира да је, због своје ревности, залагања и њеног ширења, назван *равноапостолни* (онај који је раван апостолима).

Његови наследници и потомци су у свему следили његов светао пример у учвршћивању хришћанске православне вере и изграђивању руског државног и националног идентитета. Његова лоза је дала и низ значајних и врло поштованих светитеља хришћанске цркве, почев од самог Владимира и

21 Д. Перовић, Епископ крушевачки, *Владар по образу и по подобију, Свети Стефан Владислав I*, нав. дело, стр. 22.

22 *Историја српског народа*, Београд, 1981, ур. С. Ћирковић.

23 *Повесть временных*, Москва–Аугбург, 2003, стр. 34.

његових синова, мученички пострадалих Бориса и Глеба, до Св. Александра Невског, који је средином XIII века, иако окружен са свих страна ратоборним иноверцима – Немцима, Швеђанима, Монголима и Литванцима, истрајавао и у својој хришћанској посвећености и на њеним начелима темељио своје политичко деловање. Постојаност у православној вери и снажан хришћански идентитет одржао је руски народ и његове владаре и у тешким временима монголске (татарске) владавине између XIII и XV века. Иако и сам још увек монголски вазал, московски велики кнез Василије I Димитријевич (1389–1425) наредио је да се у руским црквама више не спомиње име византијског цара, који је тада био принуђен да постане вазал муслиманских Турака Османлија. Имајући пред очима све дубље пропадање хиљадугодишњег Византијског царства и његово постепено нестајање под ударима Турака Османлија, руски владари су себе почели да сматрају истинским чуварима и заштитницима православља, нарочито након што је Византија, (како би добила војну помоћ са Запада), склопила унију са Римском црквом 1439. године. Када је Византијско царство коначно пропало падом Цариграда 1453. године, руски кнежеви су преузели царску титулу и створили идеологију о Москви као „Трећем Риму“ – новој престоници универзалног царства које треба да обухвати све православне хришћанске народе.²⁴

Та је идеологија доживела свој врхунац под владавином царске династије Романов (1613–1917). Као цареви универзалног православног царства, они су себе сматрали законитим владарима свих православних народа, те стога и заштитницима оних који су живели у туђинском и иноверном ропству, попут Срба у Османском царству, који су им се и сами често обраћали за помоћ. Та улога имала је велики утицај и на вођење политике руских царева. Омогућавала им је и да своје честе ратове против Османског царства представљају као борбу за ослобођење потлачених православних хришћана на Балкану. На унутрашњем плану, црква је била чврст стуб и ослонац, не само царске владавине и царевог узвишеног положаја, него и целокупног тадашњег друштвеног поретка заснованог на строгој друштвеној хијерархији и неједнакости, али исто тако и темељ снажног националног осећања и кохезиони фактор различитих елемената руског друштва. О значају православне вере за целокупни развој Русије Романових најбоље сведочи

24 Г. Острогорски, *Историја Византије*, Београд, 1959, 512–513, 529; Д. Оболенски, Р. Оти, *Историја Русије*, Београд 2003, стр. 61–129.

крилатица „православље, самодржавље, народност“ у којој је била сажета њихова целокупна политичка доктрина. Иако је Русија у то време цветала у сваком погледу, а царска породица, под утицајем православне вере, радила на изграђивању државе која има чврсте темеље у духовности, таман облак се надвио над руским земљама (због већ поменуте радничко – пролетерске револуције, која је била у сукобу са хришћанском религијом). Како пише владика Николај: “Ниједна цивилизација у историји није пропала због глади за хлебом, већ због духовне глади”. Романови су трагично настрадали.²⁵

Кренуло се ка новој државној идеологији – комунизму у коме је један од постулата, између осталог био и: “Сви према раду, а свакоме према потребама”. Државна имовина (а и личне такође) превођена је у друштвену, односно заједничку имовину радничке класе. С тим у вези, у “Делима апостолским” која су саставни део Светог Писма пише: “А у народа који поверова беше једно срце и једна душа и ниједан не говораше за имање своје да је његово него им све беше заједничко”... “И даваше се свакоме према потреби коју је имао”. (Дела апостолска, глава 4.32 и 35). Између ове реченице и поменутог постулата комунизма видимо извесну сличност, али је значајна разлика у томе што је у комунизму претварање имовине у заједничку било више принудно, док је у “Делима апостолским” такав прелаз добровољан. Данас, када се православна вера поново учвршћује у Русији, можемо донети закључак (утврђен кроз њихову историју) да је готово сваки пут кратко трајала владавина која је без позитивног утицаја религије. Исти закључак је евидентан и у Србији.

3. МОЋ И РЕЛИГИЈА, ДАНАС

У систему данашњице сусрећемо се са потпуно другачијим током ствари када је у питању религија. Примат се ставља на све видове моћи које се могу покупити и применити на свет око себе (јер човек је, у основи, несигурно биће). Највећа од свих, политичка моћ, иде паралелно са економском моћи. Моћници који поседују економску и највише они са политичком моћи настоје да умање једнакост и могућности других. То се, према одређеним тврдњама²⁶, постиже на разне начине, почевши од

25 Д. Оболенски, Р. Оти, *Историја Русије*, Београд 2003, 129–288; Ц. Билингтон, *Икона и секира*, Београд, 1988, стр. 364–414.

26 Н. Д. Волш (Neale D. Walsch), *Разговори с Богом, књига 2*, LeoCommerce, 2006, стр. 176.

системског коришћења сиромашних и немоћних у свету, преко унижавања могућности уласка у “круг успешних”, било да се ради о компанији, или да је реч о друштву. Данас овакве видове моћи испољавају, не само богати моћници већ и друштвене машинерије, односно институције чији су они део, чиме таква врста завере добија епилог, науштрб религије и духовности.

Односи религија су подељени и нашироко се разматрају као примери утицаја религијске моћи, али и борби на тлу држава данас. Утицаји у хришћанству подељени су на Јерусалим и Ватикан. С друге стране, однос Ватикана и ислама разматрали су аутори тврдећи да постоји извесно “повлачење пред исламом”.²⁷ Када је реч о системима размене моћи, јавља се феномен отуђења који, готово увек, прати владаре који стреме моћи. Тиме је, по речима Владете Јеротића: “Феномен отуђења, стар вековима... у данашње време (на почетку XXI века) достигао чудовишне размере, последица је не само човековог “отуђења” од Бога, а онда и природе других људи, већ и рђавог одгоја деце у породици у којој је све мање љубави, а све више егоизма... Чињеница је...: одрицање је императив живота!”²⁸ Поред отуђења, јављају се нагони за преласком из моћи у још већу моћ (јер је човек несигурно биће које тежи увек све већој моћи). Оваква тежња резултат је човекове немогућности да себе жртвује зарад других. Међутим, једна од лажи данашњице и у глобализму за православне је, пише З. Милошевић, заправо лаж о настајању неког новог доба. За православне, ново доба настало је доласком Исуса Христа и другог новог доба неће бити, чиме глобализам, за њих, остаје утопија и лаж.²⁹

Таква је и људска трагична немоћ, пише Јеротић, да увиди потребу и важност самоограничавања јер је слеп да је препозна. “Смртан човек се брани од своје слабости на све начине, дозвољене и недозвољене, доживљавајући себе моћним, замишља да је господар земље и неба, човекобог. Како је тешко, скоро немогуће оваквом човеку да се било чега, за њега важнијег одрекне. У том смислу, аутор предлаже једину преосталу и поуздану наду људима – обраћање “религиозном

27 З. Милошевић, „Римокатоличка црква и ислам“, *Политичка ревија*, бр. 3, Београд, 2012, стр. 197.

28 Д. Симеуновић, *Теорија политике, I део (практикум)*, Удружење “Наука и друштво”, Београд, 2002, стр. 163.

29 З. Милошевић, „Руска православна црква и глобализација“, *Црква у свијету*, 40, 2005, бр. 2, 228-242, стр. 231.

човеку” у себи – “homoreligiosus-у”.³⁰ Јер, једино као резултат таквог општења човека са духовним (Богом) у себи, могу настати велика дела љубави и највећа дела човечанства.

4. ПОЛИТИЧКО ВОЂЕЊЕ

Главно правило владања, од како је света и века било је да – владају најбољи. Одувек су се бирали најпапетнији и најмудрији, харизматични људи како би водили народ, најбоље сагледавали проблеме света или друштва и доносили одлуке које служе већини, мада је било и драстичних историјских примера које говоре о супротном.³¹ Такође, владари су се бирали и по старости као потврди животне мудрости и искуства. Д. Симеуновић пише да се вођство заснива на потреби човека да достигне циљ на сигуран и што бржи начин... Стога је “најлакше... када нас води неко ко зна пут, или га бар добро погађа и ко је у стању да отклања препреке на њему.” Овакве особине вође, како пише, задржале су се и данас.³² Цар Константин пример је цара и владара, оличен у приказу “светог цара”, јер се након њега отварају врата категорији светих владара који су своје народе превели у хришћанство и тиме заслужити да буду “равни апостолима”.³³

Свакако, за напредак је потребна правилна владавина народом. Међутим, чини се да је одувек, као таква, (владавина) зависила најпре од мотива мањине која влада и од јасности таквих мотива. С тим у вези, мало је, у историји приказаних, изузетних владара који нису стекли нагон за поседовањем, у смислу првенственог користољубља, током времена сопственог политичког вођења. Одавно је писано о човеку као звери која убија и отима зарад своје територије. Фјодор Михајлович Достојевски у књизи “Браћа Карамазови”, наводи да су много пута, готово “зверске” особине човека одређивале читаве судбине народа и да су се у сваком човеку неретко прикриле и усталиле мислене – “звери гнева”, “звери страсти” и многе друге стицане у пороцима разних врста... као и да често можемо

30 Д. Симеуновић, *Теорија политике, I део (практикум)*, нав. дело, стр. 164.

31 Древни народи Маје имали су обичај да своју најбољу и најснажнију (мушку) децу, уместо за будуће владаре бирају како би их приносили као жртве боговима. За даље видети: History.com Editors, *Mayan Scientific Achievements*, Internet, <http://www.history.com/topics/ancient-americas/mayan-scientific-achievements06/11/2018>

32 Д. Симеуновић, *Увод у политичку теорију*, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 147.

33 Ж. Дагрон, *Цар и првосвештеник*, нав. дело, стр. 175.

говорити о суровости човека до границе зверског, а која је готово увредљива за звер. Многи су примери оваквих режима владара кроз историју³⁴. Неоспорно је да постоје и религије које заговарају осуду на смрт, у случају њеног напуштања или некаквог одступања од исте³⁵. У том смислу, сила не би смела да се користи злочином, али на примеру ортодоксног ислама, наводи аутор, изналази се да је злочин готово обавезан.³⁶

Вође су појединци који захтевају одређене особине. Да их не поседују, не би постали, ни дуго остали са том улогом. Истраживање могућности постајања вође и способности вођења, захтева посебан приступ психологији личности. Таквим личностима се дивимо, подржавамо их, следимо их. Они (вође) поседују харизму, која нас повлачи ка њима и која, као један од најлепших Божијих дарова делује као лепак. Они поседују јачину личности и енергију која покреће друге. Такве личности нас задивљују, храбре и вуку унапред и зато имамо потребу, али и жељу да будемо у њиховој сталној близини. “Помоћу харизме, се постаје природни вођа, независно од обичаја и закона”³⁷. Зато је ова особина, колико ретка тако и пожељна код ових личности, будући да ништа не ствара толику опијеност и љубав масе/народа/нације према владару као харизма.

Посебна прича су краљеви “чудотворци” који чине чуда пре и после смрти. А знамо да постоји велики број краљева који су признати за свете због своје “пoboжности, беспрекорног живота, милосрђа или великодушности према Цркви”³⁸.

5. ЗАКОНИ

Закони би, у најбољем случају требало да одражавају слику нације. Међутим, најчешће су закони одраз жеља оних који су на власти и уз помоћ закона мањина друштва

34 Чести су примери владара кроз историју који су због вере убијали, харали, уништавали породице, градове, државе зарад сопствених “виших” циљева – од Ирода, Понтија Пилата, Нерона, преко Стаљина и Хитлера...

35 М. Јефтић, *Од исламске декларације до верског рата у БиХ*, Филип Вишњић, Београд, 1993, стр. 108.

36 М. Јефтић у истом делу, подсећа на шеријатски пропис према којем сваки муслиман који напусти ислам, треба бити кажњен осудом на смрт, као и да је немуслиманима строго забрањен приступ Меки и Медини, као средиштима свете земље муслиманског света.

37 Д. Симеуновић, *Увод у политичку теорију*, нав. дело, стр. 150.

38 Ж. Дагрон, *Цар и првосвештеник*, нав. дело, стр. 176.

контролише већину. Свети Владика Николај пише како је Свети Сава победио “панјелинску тежњу” и “папску теократију”. Како? Уз помоћ “самосталне народне цркве”... и уз стварање теодулије, служења Богу које је усредсређено у саму личност владара.³⁹

Друштва без примене закона била би крајње примитивна. У њима би се, емпиријски сагледано, ред и правда делили на основу примене силе. Међутим, силом се ништа велико и трајно у историји није постигло. А како “праведност подразумева идеју слободе као темељ међусобних људских односа”, то само значи, да неизоставно у оквиру једне заједнице човек има право и могућност “да делује слободно, према властитој одлуци”.⁴⁰ Закони су и својеврсни начин увођења реда у држави и једна од могућности да се обезбеди превагнуће онога што је праведно у друштву, без обзира на јачину, односно снагу онога који влада. Поставља се питање – како бисмо живели заједно без испоштованих правила понашања? Да ли бисмо морали ипак да спроводимо силу или заиста постоје ауторитативне вође које владају без утицаја разорних елемената владавине, било кроз сукобе и ратове или кроз унутрашња превирања једног народа? Одговор који би се могао узети у разматрање на нивоу друштва, јесте духовност, утемељена кроз религију.

Закони морају постојати у једном друштву. Анархија никада није успевала да опстане, као ни претерана благост на нивоу вођства⁴¹. “Када би у народу било реда, било би мира у свету.” (Конфуције, 551-479 пре н.е.) Зато би пример доброг закона био онај каквог људи једног народа слободно могу прихватати. Дакле, не онај који је наметнут и силом приморан, већ онај који је увелико на снази јер је природан и сврсисходан и чије су консеквенце непорециве. (Н. Д. Волш) Такво политичко вођење, које би у основи имало примену овакве врсте закона, имало би ауторитет, како правни, тако и духовни и представљао би чврсту спону савременог живљења, непорецивог квалитета.

39 Свети владика Николај Велимировић, *Православље и политика*, Хришћанска мисао, Београд, 2003, стр. 28.

40 Г. Живковић, *Црква и криза политичке заједнице*, нав. дело, стр. 71.

41 Свети владика Николај Велимировић пише да је увек било закона и праведних вођа код Срба, па “чак и код древних пагана на нашем драгом Балкану”. У том смислу, највишу славу су имали они државници/владари који су се и у сваком јавном раду држали истоветних моралних примеса као и у сопственим приватним пословима. Видети више у: Свети владика Николај Велимировић, *Православље и политика*, нав. дело, стр. 90.

6. ПОЛИТИКА И МОЋ КРОЗ ОЧИ РЕЛИГИЈЕ

Политика није морална категорија. Напротив! Често је супротно. "Политика је илузија морала!" (Д. Симеуновић) Тешкоће се и јављају управо зато што су поштење и доброта заправо моралне категорије а не политичке у које би требало да спадају. Отуда може бити истинита реченица: "Свака моћ квари, а апсолутна моћ квари апсолутно". (Acton and Essayas, 1949). Закони су зато човеково настојање да надомести тражене моралне садржине које недостају. И раније су, пише Зоран Крстић⁴², постојали прелазни периоди али никад нису били толико заступљени као савремени прелаз из традиционалног у модерно друштво.⁴³ Духовност је и у том смислу (као и у сваком другом) битна јер она рађа поменуте категорије. Ипак, готово сви закони били би непотребни када би следили закон који важи за најједноставнији, а уједно је и најзахтевнији – закон љубави. Самим тим, пише аутор Нил Доналд Волш, оно што је најпотребније јесте повећати свест сваког појединца, а не повећање власти. На питање како се вратити мудрости, јасноћи и Богу, многи аутори би одговорили – следећи истине светих отаца који су остали упамћени као светли примери православне хришћанске религије. Истиче се и контрадикторна тврдња: „Вратите се духовности! Заборавите религију“! Поменути аутор истиче идеју да религија, насупрот општем мишљењу, нема у себи Бога јер је управо "религија људска срца испунила страхом од Бога".⁴⁴ У сфери православља, мишљење је да је Српска православна црква сагледала кризу српског народа најпре кроз кризу духовности, настале "удаљавањем од православних (светосавских) корена".⁴⁵

Сагледавајући примере Немањића, видели смо да је најбољи владар онај који, сопственим примером води свој народ, а у интересу свих (о чему нам најбоље сведочи живот жупана Стефана Немање, као знаменитог српског владара). Стога, најбоље дипломате су уједно и најспособнији владари.

42 З. Крстић, *Православље и модерност, теме практичне теологије*, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 39.

43 У том контексту, аутор Крстић објашњава да се с правом може разговарати о "друштвеном и историјском дисконтинуитету" данашњице; видети у: З. Крстић, нав. дело, стр. 39.

44 Н. Д. Волш, *Разговори с Богом, књига 2*, нав. дело, стр. 134.

45 Г. Живковић, *Црква и криза политичке заједнице*, нав. дело, стр. 93.

7. ЗАКЉУЧАК

Потребна нам је промена схватања и помак у свести на нивоу колективног. Обновити поштовање живота и продубити јасност да смо сви повезани, да сви зависимо, у неку руку, једни од других. Узроци сукоба, ратовања су различити, ниједан оправдан, а историја нам показује да је управо рат био главни начин владавине и владања, одузимања територија и прикупљања и концентрисања (нарочито политичке) моћи. Било која да је теорија у питању, ниједна нема оправдање, па је политичко вођство нација, иако кроз историју готово немогуће без сукоба, ипак могуће замислити у мирнодопским условима и у појму који заступа религија (барем кад је реч о православној хришћанској која такође има пуну историју борбе и смрти али је у начелу- религија мира и љубави).⁴⁶

Владари који су најбоље водили своје народе, били су уједно и они који су му служили, такви су примери, како смо показали код владара из свете Лозе Немањића и Романових. Тиме, потребно је, свести на минимум супротности између људи, владара, партија и сагледати виђење појединих аутора⁴⁷ да један од основних проблема успеха мисије цркве у савременим условима, није некаква борба већ узимање у обзир оних добронамерних, који су заиста жељни Бога живог, а неприметни су.⁴⁸ Већинска струја у СПЦ, јесте она што се не изјашњава, која чека да се појаве нови бољи људи, са већим моралом и квалитетнијим идејама.⁴⁹ Сходно томе, иако је у нашој стварности мало примера “владарске благоверности”, она је ту, присутна, показујући неоспорну моћ. У том контексту, наша дужност би била – молитва да божија сила подари побожност владару/владарима, моћ и силу да добро владају, имајући, притом, свест да су “у целини, стално, под Његовом влашћу”.⁵⁰ Ако се свесној употреби дела служења (народу),

46 У књизи “Рат и Библија”, владика Николај Велимировић описује да је Балкан много сагрешио, али је зато много и страдао. Притом, сматра да (иако се свуда много грешило), нигде није толико постојало везе између греха и кажњавања због тог греха, као што је на примеру историје хришћанства на Балкану.

47 З. Крстић, *Православље и модерност, теме практичне теологије*, нав. дело, стр. 37.

48 Према истом аутору, поменути појединци који су истински жељни Бога, не могу пронаћи своје место при цркви, па га неприметно напуштају. Као такви, остају далеко и анонимни, јер више не могу усагласити савременост живота са анахроним, у контексту црквеног живота.

49 З. Милошевић, *Црква, наука и политика*, нав. дело, стр. 147.

50 Д. Перовић, Епископ крушевачки, *Владар по образу и по подобију, Свети Стефан Владислав I*, исто, стр. 6.

кроз свеопшту добробит и као примарном делу владавине, дода и оснажена молитва и захвалност за све постигнуто, владање би постало чин преобраћавања, не само владара већ и народа којим он политички руководи. На крају (или на самом почетку), с правом се пита Владета Јеротић: “Где нам је стрпљење, где је снажна молитва, а тек, где нам је послушност? Вратимо се на “почетак”, почнимо опет једном од почетка”⁵¹!

ЛИТЕРАТУРА

- Билингтон, Џејмс, *Икона и секира*, Београд 1988.
- Волш, Нил Доналд (Neale D. Walsch), *Разговори с Богом, књига 2, Leo Commerce*, 2006, стр. 134, 176.
- Живковић Гордана, *Црква и криза политичке заједнице*, Центар за хришћанске студије Верско-добротворно старатељство, Београд, 2006, стр. 23, 64, 93.
- Дагрон, Жилбер, *Цар и првосвештеник*, Београд 2001, стр. 5, 175.
- Епископ Јефтић Атанасије, *Свети Сава - принц и просветитељ*, Светигора, Цетиње, 2007, стр. 6, 22.
- Живковић, Тибор, *Портрети српских владара (IX–XII век)*, Београд, 2006.
- *Историја српског народа, I–II*, ур. С. Ћирковић, Београд 1981, 1982.
- Мирољуб Јефтић, *Од исламске декларације до верског рата у БиХ*, Филип Вишњић, Београд, 1993, стр. 108.
- Калић, Јованка, „Претече Жиче: Крунидбена места српских владара“, *Европа и Срби. Средњи век*, Београд 2006.
- Јеротић, Владета, *Хришћанство и ислам (сличности и разлике између Библије и оригиналних места у Курану)*, Задужбина Владете Јеротића, Београд, 2016. стр. 35, 37.

51 В. Јеротић, *Хришћанство и ислам (сличности и разлике између Библије и оригиналних места у Курану)*, нав. дело, стр. 37.

- Каплан, Мишел, *Византија*, Београд, 2008.
- Коматина, Ивана, *Црква и држава у српским земљама од XI до XIII века*, Београд, 2016.
- Коматина, Предраг, *Црквена политика Византије од краја иконоборства до смрти цара Василија I*, Београд, 2014.
- Крстић Зоран, *Православље и модерност, теме практичне теологије*, Службени гласник, Београд, 2012.
- Линч, Џозоф, *Историја средњовековне цркве*, Београд, 1999.
- Милошевић Зоран, *Црква, наука и политика*, Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, Источно Сарајево, 2005.
- Оболенски, Димитрије, *Шест византијских портрета*, Београд, 1991.
- Оболенски, Димитрије, Оти, Роберт, *Историја Русије*, Београд, 2003.
- Острогорски, Георгије, *Историја Византије*, Београд, 1959, 512–513, 529.
- *Повесть временных*, Москва–Аугбург, 2003.
- Перовић Давид, Епископ крушевачки, *Владар по образу и по подобију, Свети Стефан Владислав I*, Богословље 1(2015)05-18, Београд, стр. 6.
- Петровић, Миодраг, *О Законоправили или Номоканону светог Саве*, Београд 1990, 77–81.
- Пириватрић, Срђан, *Манојло I Комнин, „царски сан“ и „самодржици области српског престола“*, ЗРВИ 48 (2011) 89–96, 102–103.
- Симеуновић Драган, *Теорија политике, I део (практикум)*, Удружење “Наука и друштво”, Београд, 2002, стр. 163-164, 150.
- Радојчић, Никола, *Свети Сава и автокефалност српске и бугарске цркве*, Глас СКА 179 (1939) 179–258.
- Симеуновић Драган, *Увод у политичку теорију*, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 147.

- Свети Николај Охридски и Жички, *О Европи*, Петровград, Зрењанин, 2003, стр. 231.
- Свети владика Николај Велимировић, *Православље и политика*, Хришћанска мисао, Београд, 2003.
- Стефан Првовенчани, *Сабрана дела*, прир. Љ. Јухас Георгијевска, Т. Јовановић, Београд, 1999.
- Троицки, Сергеј, *Црквено-политичка идеологија Светосавске крмчије*, Глас САН 212 (1953)155–199;
- „Хиландарска оснивачка повеља Светога Симеона и Светога Саве“, Ђ. Трифуновић, В. Бјелогрић, И. Брајовић, *Осам векова Студенице*, ур. епископ жички Стефан, А. Јевтић, Д. Кашић, Београд, 1986.
- History.com Editors, *Mayan Scientific Achievements*, Internet, <http://www.history.com/topics/ancient-americas/mayan-scientific-achievements06/11/2018>

Ljupka Katana

**THE INFLUENCE OF ORTHODOXY ON
STATE POLITICS: EXAMPLES OF NEMANJIĆ
SERBIA AND ROMANOV RUSSIA**

Resume

Through the history, all rulers, from the world and the age, were trying to make political moves that were in their favor. Powerful people always watched their interest the most, and on the basis of such a value, they made their acts under the cloak – for „the common good“. Rare exceptional individuals have been seen as the primary goals: the general welfare of the people who they lead, or whose rulers they were. The subject of this paper is extent of religion which had influence on leaders. We were interested in the extent to which the moral basis was given by religion in the overall sense of the influence on leadership policy, but also on the consciousness of rulers. The result of this paper is the realization that, as the apostle Paul says: “Here is the right time, now is the right time” ... to change the history of political rule. Now is the real good time to change consciousness at the individual level as well as collective consciousness and move forward, from the beginning. The conclusion of this paper is that the rulers who best led their nations were at the same time those who served him. Obedience is essential to the salvation of government and people. The rule that is in service to the people is most desirable because it shows the essence of human connection and, in that sense, a better and more fulfilling life of a nation.

Keywords: Religion, political leadership, rule, Orthodox, Nemanjic, Romanians, people.

* Овај рад је примљен 4. фебруара 2019. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 1. јуна 2019. године.